

DE ZELFZWICHTER 1992

BAKKER *de Rappe Schoenlapper*
FA. DOORNBOS & PETERS

A-kerkhof 33 - 9712 BC GRONINGEN
 Telefoon 050-120807

Naar windmolen

Goeswert

te Feerwerd voor:

- * tarwemeel
- * tarwebloem
- * rijst
- * gort
- * pannekoekenmeel
- * gemengd graan
- * en andere molen-
 produkten (ook
 voor zelfbakkers
 (sters))

Dinsdag t/m zaterdag geopend
 13.30 - 18.00 uur.

MOLENAAR ROLF WASSENS

TEL. 05941-1545.

- * *Porselein*
- * *Kristal*
- * *Tafelbestek*
- * *Kado-artikelen*
- * *Lederwaren*
en
- * *Sieraden*

WOLDRING

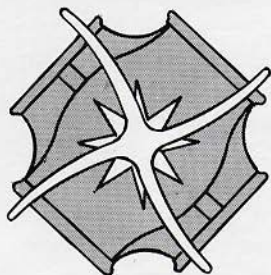
Oosterstraat 19
 Groningen - Tel. 050-133880

Meubels
en
Verlichting

WOLDRING

Stoeldraaijerstraat 25
 Groningen - Tel. 050-143222

DE ZELFZWICHTER

Jaargang 19, nummer 67
September 1992

De Zelfzwichter is het orgaan van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, opgericht 4 oktober 1973. Het blad verschijnt in de maanden **maart, juni, september** en **december**. Aan het lidmaatschap van de Vereniging van minimaal **f 20,-** per jaar is het abonnement van **De Zelfzwichter** gekoppeld. Losse nummers kosten **f 2,50** exclusief porto.

Correspondentie-adressen

Vereniging Vrienden van de Groninger Molens: Postbus 213, 9700 AE Groningen.

Redactie van De Zelfzwichter: C. E. van der Horst, Langeweg 10, 9679 HP Scheemda, telefoon 05979-13 46.

Aan dit nummer werkten mee:

C. E. van der Horst, H. Blaauw, S. Douwsma-Spijk, H. A. Hachmer, J. J. Sterenberg, G. J. de Vries, M. E. van Doornik, P. van Dijken en H. Berends.

Adressen dagelijks bestuur van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens:

T. de Jong (voorzitter), Barkstraat 15, 9745 BV Hoogkerk, tel. 050-56 59 53.

Dr. F. L. Humbert (secretaris), Oosterweg 11, 9751 PA Haren (Gr.), tel. 050-34 81 69.

Mevr. B. Tiemens (Penningmeester), Stein van Malsenstraat 21, 9842 PS Niezijl, tel. 05947-1 34 50.

B. Dijk (technisch adviseur), Aduarderdiep 3, 9833 TG Den Ham (Gr.), tel. 05903-17 22.

Redactie

C. E. van der Horst, Scheemda
W. O. Bakker, Harkstede
H. Berends, Sebaldeburen
H. A. Hachmer, Nieuwe Pekela
P. van Dijken, Uithuizermeeden

Vormgeving en montagewerk

M. E. van Doornik, Westernieland

Zet- en drukwerk

Drukkerij Actief Scheemda,
Scheemda

In deze Zelfzwichter:

Redactioneel	2
Noordbroeksterhamrik	4
Molennieuws	7
Overdracht aan Fivelingo	11
Jubileum in Garsthuizen	12
Verstild verleden (III)	13
Nogmaals Tjamsweer	15
Bezoek aan molen te Ane	17
Molensrijmen in de <i>Wilhelmina</i>	18
Proefexamen op <i>Goliath</i>	19
Krantiebericht uit 1936	21
Over een molenverzameling	24
Nieuwe leden	31

Redactioneel

Als dit derde nummer van 1992 in uw bus rolt, zitten de vakanties voor bijna een ieder er alweer lang en breed op. Velen zullen met grote voldoening terugdenken aan deze vrije weken in dit zonnige jaar.

Ook ik zal in dit redactioneel even aandacht schenken aan mijn eigen vakantie in **Zuid-Engeland**. Een land, niet zo uitgesproken toeristisch als het zonnige Zuid-Europa, maar wel een erg mooi land met talrijke bezienswaardigheden: enorme kastelen, indrukwekkende ruïnes, historische landhuizen omgeven door de fraaist aangelegde tuinen.

Wat echter het meest opvalt in dit land is het aanzienlijk aantal oude huizen in bijna ieder dorp en stad. Het is een verademing om in deze plaatsen te wandelen. Prachtig goed onderhouden huizen en winkels met charmante etalages, nog echte uitstalkasten, inclusief de originele roede-indeling van de vensters. Anton Pieck-achtige winkels en mooie woonhuizen, versierd met talrijke bloembakken met weelderig bloeiende planten. Er is in dit land zoveel met

Houten stellingmolen "Union Mill" met dubbele zelfzwichting en windroos te **Cranbrook** (Kent, Engeland). Een typisch Engels dorpje met fraaie, dikwijls houten huizen. Leuke etalages en de mooiste uithangborden.
Recente ansichtkaart.

piëteit bewaard gebleven, dat je je met weemoed gaat afvragen waarom dit in Nederland zonodig allemaal moest worden afgebroken!

Ook de nieuwbouw in Engeland wordt zoveel mogelijk in streekeigen stijl opgebouwd. Dit in tegenstelling tot ons eigen land, waar een nieuwbouwhuis in Maastricht geheel identiek is aan een zelfde huis in Roodeschool. Jammer, gemiste kansen, die nooit meer goed zijn te maken. Heerlijk ook zijn in Engeland de schone straten. Te kust en te keur staan overal fraai uitzierende afvalbakken en de straf op hondevervuiling is zo hoog, dat men zonder problemen kan liggen, zitten en spelen op de strakke gazons en dat zelfs in de centra van drukke steden....

Niet veel meer, maar ook molens kunt u in Engeland vinden. Watermolens meer dan windmolens. Vroeger waren er zeer velen, maar de industriële revolutie, die hier zo'n halve eeuw eerder begon, heeft zijn tol geëist. De overgebleven molens worden zoveel mogelijk in goede staat gehouden door hulp van de S.P.A.B. (*Society for the Protection of Ancient Buildings*). Gaat u er maar eens kijken, u zult zeker net zoveel genieten als ik heb gedaan!

C. E. van der Horst.

Voor het volgende nummer van 'De Zelfzwichter' van december 1992 wordt u vriendelijk verzocht uw kopij in te zenden voor:

3 november 1992.

Wel en wee in Noordbroeksterhamrik

door H. Blaauw.

In 1509 had de Dollard zijn grootste uitbreiding gekregen. Bij het terug winnen van het land zijn veelal de resten van oude veendijken gebruikt. In betrekkelijk korte periode was het grondgebied van de karspelen Noord en Zuidbroek weer ingedijkt en wel in 1545. Daarbij zijn ook nieuwe bedijkingen gemaakt. Deze zijn vooral in het gebied van Noordbroeksterhamrik terug te vinden in het aldaar bestaande wegensstelsel.

De afwatering vond plaats door zijltjes en klieven in de eerste Dollarddijken. De voornaamste kanaaltjes voor afwatering waren in het Noordbroekstergebied de Sijpe, het Lutje-maar, het Groote- en het Kleine Maar. In 1670 werd het Buiten Nieuwediep gegraven. Bij Rodetil werd het Oude Diepje daarbij opgenomen. De laaggelegen gronden van Noordbroeksterhamrik kregen toen een betere ontwatering. Het Kleine Maar en het Buiten Nieuwediep mondden toen uit in het Termunterzijldiep beneden 't Waar. Omstreeks 1800 kwam er verandering tengevolge van door klink optredende bodemdaling en de daarnaast optredende zeespiegelrijzing. De waterafvoer door de Termunterzijl werd steeds minder mogelijk. Laaggelegen landen kwamen steeds vaker onder water te staan. Door de runderpest in 1713, 1745 en in de periode 1766-1773 werd veel grasland gescheurd en ging men over van veeteelt naar landbouw. Het was een vooruitgang, maar het probleem van de waterbeheersing werd

steeds groter. Dat was de aanleiding voor het ontstaan van molenkolonies omstreeks het jaar 1800. Deze molenkolonies ontstonden door een z.g. molencontract, waarbij samenwerkende ingelanden zich verplichtten onderhouds- en bedieningskosten van de molen en de onderhoudskosten van de watering gezamenlijk voor hun rekening te nemen. Met de molenkolonies kwamen de molens, die beheerd werden door mensen, die de eenzaamheid verkozen. Eenvoudige lieden, die vergroei'd waren met de natuur, met water, lucht en winden. Mensen, die kenden vreugde en leed, voor- en tegenspoed, goede en kwade dagen, levensstormen en stormen, die de molens bedreigden.

Mensen, tijdelijk neergeveld, molens voor korte of langere duur buiten werking, het was alles van voorbijgaande aard.

Hoe het scheepje ook dobberde op de levenszee, hoe de stormvlagen ook gierden door het hekwerk van de wieken en de roeden zwiepten, boven alles klonk het lied der over-

winning vaak voor mensen met een diep geloof:

*Die wolken, luchten en winden,
Wijst spoor en loop en baan,
Zal ook wel wegen vinden
Waarlangs Uw voet kan gaan.*

De Korengarster molenkolonie werd in 1806 opgericht. De molen, een achtkante bovenkruier met een vlucht van 18 meter, werd in 1804 gebouwd op de hoek links van de brug op het Groote Maar. In 1915 brandde de molen af. Een felle stormwind uit het oosten blies het smeulende riet tot over Noordbroek.

Op een najaarsavond kwam de zoon van de molenaar thuis. De wind was gegaan van zuidwest naar noordwest. De molen draaide. De jongeman wist echter niet, dat de molen was bijgekruid. Het gevolg was, dat toen hij het molenerf opging, hij door de roede werd getroffen met als gevolg, dat zijn hoofd werd verbrijzeld. Op de plaats van de molen kwam een windmotor, die door de storm werd verwoest. Levensstormen en stormen voor de molen.

In 1801 kwam de Noordermolenkolonie met de aanvraag voor de molen. Op 31 mei 1801 werd het contract getekend voor de bouw, maar pas op 3 april 1805 geeft de drost A. J. de Sitter zijn fiat aan het

contract van 31 mei 1801 voor de bouw van de molen. Toen de molen bijna gereed was, verdrong een van de molenmakers op de terugweg van de Zuidlaarder markt. Lange tijd was Joh. Mengedoth molenaar. Zoon Simon werd chauffeur bij de D.A.M. Een boderijder uit Termunten werd in zijn auto door de slaap overmand en reed recht op de bus aan. De laatste woorden van Simon waren: *"Het gaat verkeerd!"* Toen leefde Simon niet meer. Zes weken stond de molen in de rouwstand met de kap naar het zuidwesten. Toen stond de roede weer rechtop.

"De Noordermolen" te Noordbroeksterhamrik siert nog steeds het landschap!
Foto: B. Jongsma.

"Gelukkig dat ze gelovig zijn", zeiden de mensen in het dorp, "dan kunnen ze er beter tegen." Mensen oordelen o zo gemakkelijk. Nog staat de achtkante bovenkruier met een vlucht van 22,80 meter als een stille getuige aan de rand van het veld. Tot 1934 met twee vizels, daarna met één.

Pas in 1863 werd de molen gebouwd voor het waterschap De Bolderij van 1862. Een achtkante bovenkruier met een vlucht van 20,30 meter en afgebroken in 1950. In de laatste dagen van de oorlog liep molenaar Haan langs het maar. Hij

werd getroffen door een granaatscherf en overleed korte tijd daarna. Twee spinnekoppen verdwenen eveneens. Die van de polder De Waterkampen, de *Slachtersmolen* van 1890 tot 1933-'34 en die van de Lagemeedster Molenkolonie van 1842 tot 1890. Met het verdwijnen van de molens ging niet alleen een deel van het landschapsschoon verloren, maar ook een generatie van molenaars. Strijders voor hun molens, strijders tegen de elementen van de natuur, tot ze kwamen met de eeuwige rust en wij met de dichter mee kunnen zeggen:

Loont u de lust, ach het leed wacht er neven.

Rust u ten strijd.

Wat u bekoort moet u eenmaal begeven.

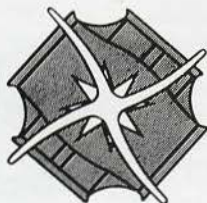
Voort rolt de tijd.

Kracht brengt het kampen en sterk maakt het streven.

Mens wie gij Zijt.

Op uw banier Zij de leuze geschreven:

Rust, ja rust na de strijd.

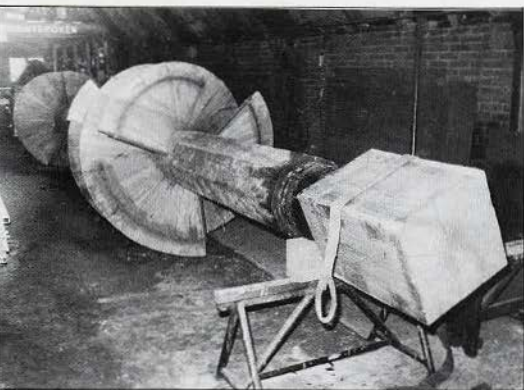

Molennieuws

De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar de molennummers in de tweede druk van het Groninger Molenboek 1981.

9. Poldermolen *De Krimstermolen* te Zuidwolde.

In de molenmakerswerkplaats van Dunning v/h Bremer te Adorp is gewerkt aan nieuwe duigen voor de grote vijzel van *De Krimstermolen*. De duigen vormen samen de drie schroefgangen, een knap staaltje van vakmanschap.

De kapotte vijzel van "De Krimstermolen" in de werkplaats van de molenmaker.

Foto: M.E. van Doornik, 10 juli 1992.

10. Poldermolen *De Zilvermeeuw* te Onderdendam.

Begin juli is hier een nieuwe vangstok aangebracht.

12. Poldermolen *Het Witte Lam* te Zuidwolde.

Na een schilderbeurt staat deze molen er weer fraai bij. Tijdens het schilderwerk werden er dusdanig grote gaten in een roede geconstateerd, zodat de molen thans een draaiverbod heeft gekregen.

28. Korenmolen *Adam* te Delfzijl.

Door de fa. Doornbosch te Adorp is hier een nieuwe binnenroede gestoken, Oudhollands opgehekt. Jammer is dat het hekwerk wederom wit is geschilderd, in plaats van gelijmolied of gecarbolineerd. Tevens is het stellinghek hersteld.

32. Korenmolen *De Lelie* te Eenrum.

De toestand van de in slechte staat verkerende kap wordt steeds kritieker. Door het verder kromtrekken van de zwaar aangetaste voeghouten is een situatie ontstaan, dat wanneer de molen op de wind gekruid wordt

tussen noord en zuid over oost, de staart helemaal zwaar sleept over de westelijke helft van de stelling. Eind 1992 of begin 1993 moeten de windpeluw, beide voeghouten en stormbalk worden vervangen. De eigenaar, de Stichting 'De Groninger Molen', is naarstig bezig de benodigde gelden hiervoor bijeen te krijgen. Voorts is het fraaie halfronde raam boven de ingangsdeuren wegens ernstige houtrot vernieuwd. Dit nogal bewerkelijke werkstuk met houtsnijwerk, is vervaardigd door vrijwilliger Van Doornik.

36. Korenmolen *De Meeuw* te Garnwerd.

Hier werden de planken op de stelling, stellingdelen genaamd, allemaal door nieuwe vervangen.

42. Poldermolen *De Eendracht* te Sebaldeburen.

Het ijzerwerk van de zelfzwichting en kruierwerk is verwijderd. Waar nodig, zal dit worden vernieuwd. Naast het gebruik van roestvast staal zal het overige ijzerwerk worden verzinkt. De Molenstichting Westerkwartier streeft naar onderhoudsarme molens. Door toepassing van duurzame materialen zal, zo is de verwachting, dit over enige jaren zijn vruchten af werpen. De werkzaamheden gebeuren grotendeels in zelfwerkzaamheid.

62. Korenmolen *Windlust* te Molenrij.

Op zaterdag 6 juni vond er bij het haventje te Molenrij een rommelmarkt plaats. De opbrengst van deze markt zal worden aangewend voor de aankoop van een gebruikte molenas, die voor f 3.500,- in Schiedam te koop werd aangeboden. De opbrengst van de rommelmarkt viel echter enigszins tegen. Ondanks de grote belangstelling was het netto resultaat ongeveer f 875,-. Door verkoop van vlaggen hoopt de Molenstichting Molenrij nog in de buurt van de f 3.500,- te komen. Deze molenas, gegoten in 1896 door de *Kon. Ned. Grofsmederij te Leiden*, is op 5 september j.l. van Schiedam naar Molenrij getransporteerd. Op het molenterrein aan de Cappenbergweg (naast nr. 52) is op 27 juli een groot publikatiebord geplaatst. Voor het plaatsen van het houten ondervierkant van de *Windlust* (die vroeger een houtzaagmolen is geweest) is wel een gemetselde voetmuur nodig. Er is belangstelling voor de mooie, uit 1737 (!) daterende bakstenen van de vervallen molenromp van *Lutje Meulentje* in Eenrum (nr. 33). Het zou mooi zijn, wanneer de stenen in een nieuwe molen kunnen "herleven". De particuliere eigenaar van deze molenromp heeft er geen bezwaar tegen, doch vroeg wel bedenktijd tot november a.s.

De bovenas voor **Molenrij** wordt op een vrachtwagen geladen in **Schiedam**.
Foto: M.E. van Doornik, 5 sept. 1992.

70. Koren- en pelmolen **De Stormvogel** te Loppersum.

Door de fa. Dunning v/h Bremer zijn hier de kap en het bovenachtkant geteerd.

77. Poldermolen **De Palen** te Westerwijtwerd.

Inmiddels is het molenmakerswerk aan deze molen geheel gereedgemaakt. De kleppen van de zelfzwichting zijn aangebracht, alles is geveerd. In de vorige 'Zelfzwichter' vermeldde we dat de veldmuren nog aandacht verdienden. Inmiddels is deze aandacht toegekend. Afgelopen juni zijn de veldmuren rondom geheel afgebroken en weer opnieuw opgemetseld, tevens aan de binnenzijde gestucadoord. Ook de begane grond onderin de molen is voorzien van een betonvloer. Zodoende is alles weer in orde en maakt het een verzorgde indruk. Naast de noordelijke toegang is tevens een gedenksteen ingemetseld met de jaartallen van resp. bouw, verplaatsing en restauratie. Ook is de molen inmiddels voorzien van een bliksemafleider.

87. Korenmolen *Wilhelmina* te Noorderhoogebrug.

Deze hoge molen heeft begin juli een nieuwe vangstok gekregen. In 'De Zelfzwichter' nr. 65 werd al gemeld dat deze hoge korenmolen door een storm de helft van haar gevluht had verspeeld, maar nog door kon draaien. Helaas is dit thans ook niet meer mogelijk. Op 13 augustus braken tijdens het draaien negen heklatten van het resterende gevluht. Een noodstop voorkwam dat de zelfzwichting naar beneden viel en op een nabijgelegen huis terecht kwam. De molen is nog dezelfde avond kaalgezet en kan niet meer draaien. Wel blijft de molen gewoon geopend voor publiek op de vaste openingstijden (za. 9.30-12.00 en 13.30-18.00 uur). Tevens zal de meelverkoop gewoon doorgaan. Molenaar H. J. Berghuis zal waarschijnlijk voor de meelproductie uitwijken naar een andere molen. De eigenaresse, de Molenstichting Hunsingo, wil graag haar enige korenmolen snel weer zien draaien en zal waarschijnlijk de restauratie voor financieren, omdat de gemeentelijke subsidie pas rond 1994-'95 vrijkomt.

109. Poldermolen *Fraeylemamolen* te Slochteren.

Op zaterdag 23 mei werd deze fraaie molen aan de Groene Dijk officieel weer in gebruik gesteld. De vang werd door wethouder Van Rooijen gelicht onder het toezien van vrijwilliger Durk Slagman. In de maanden ervoor heeft de molen een nieuwe vijzel en vijzelbak gekregen, zodat de functie weer volledig is hersteld. Door te weinig wind kon de maalfunctie tijdens de ingebruikstelling echter niet worden gedemonstreerd. De restauratiekosten bedroegen zo'n f 140.000,-.

Herstelwerkzaamheden aan
"De Jonge Jan" te Uithuizen.

Foto: P. van Dijken, juli 1992.

121. **Koren- en pelmolen *De Jonge Jan* te Uithuizen.**

Aannemersbedrijf Veenstra heeft het buitenvoegwerk van het onderachtkant inmiddels afgerond en de steigers zijn weer verwijderd. Het muurwerk heeft daardoor een belangrijke face-lift gekregen. Dezelfde aanneemer heeft het muurwerk binnen in de maanden juni en juli geheel schoongemaakt en opgeruwd. Na het molenmakerswerk zal het muurwerk geheel worden gestucadoord. Tevens is op 2 juli de fa. Dunning gestart met het afhalen van de oude stellingdelen en het bekleden van de bestaande stellingliggers en buitensluitingen met stroken polygum, een dik soort dakbekleding. Liggers, sluitingen en schoren verkeren nog in goede staat. In de week voor de bouwvak werden de nieuwe bilingadelen, de regenkraag en de hekmantjes, met uitzondering van de oostkant, aangebracht. Aan de sarrieshut is nog niets uitgevoerd.

Overdracht aan nieuwe molenstichting Fivelingo

Het waterschap Eemszijvest en de gemeente Loppersum hebben op 27 mei 1992 drie poldermolens en drie koren- (en pel-)molens overgedragen aan de nieuwe Molenstichting Fivelingo. De officiële overdracht vond plaats in de raadszaal van de gemeente Loppersum, ten overstaan van notaris mr. T. H. ten Have uit Middelstum.

Door de molens in een stichting onder te brengen worden de subsidiemogelijkheden verruimd en kan tevens een beroep worden gedaan op fondsen, die nu niet toegankelijk zijn. Dit versterkt de financiële basis en bevordert de instandhouding van deze monumentale molens. De stichting, die op 31 december 1991 werd opgericht, stelt zich naast de instandhouding ook ten doel de molens zoveel mogelijk in werkende staat te houden of te brengen.

Door het waterschap Eemszijvest werden voor het symbolische bedrag van een gulden drie poldermo-

lens overgedragen aan de molenstichting. Het zijn *De Kloostermolen* te Garrelswear (nr. 68), *De Meervogel* te Hoeksmeer (69) en *De Olinger Koloniemolen* aan de Groeve te Laskwerd (6). De gemeente Loppersum droeg voor hetzelfde bedrag drie korenmolens over, te weten: *De Stormvogel* te Loppersum (70), *De Leeuw* te Zeerijp (137) en *De Hoop* te Middelstum (74).

Gemeente- en waterschapsbestuur hebben besloten jaarlijks te blijven bijdragen in de exploitatiekosten van de over te dragen molens. Zo heeft de gemeente Loppersum een jaar-

lijkse bijdrage toegekend van f 10.000,- per korenmolen. Het waterschap stelt jaarlijks f 2.500,- per poldermolen beschikbaar en heeft zich bovendien gedurende vijf jaar garant gesteld voor het te verwachten exploitatietekort van *De Meervogel*, tot een maximum van f 6.500,- per jaar. Ook wordt de renteopbrengst van de door het Rijk toegekende gewenningsbijdrage in ver-

band met de intrekking van de B.W.O.-regeling aan de stichting beschikbaar gesteld.

Het bestuur van de nieuwe stichting staat onder voorzitterschap van wethouder M. Schollema en wordt verder gevormd door vertegenwoordigers van de overdragende instanties. Het secretariaat is gevestigd in het waterschapshuis van Eemszijlvest te Appingedam.

Jubileum op korenmolen *De Hoop* te Garsthuizen

door Sietie Douwsma-Spijk.

Op 4 juli 1992 was het feest op de molen in Garsthuizen. Dick Wijchgel was hier toen 12½ jaar vrijwillige molenaar. Zelf wilde hij er geen drukte van maken. Het 'vrouwtje van de Zelfzwichter', haar vriendin Ida en de vrouw van Dick vonden dat er toch maar iets gedaan moest worden. De eigenaren van de molen zaten ook in het komplot. En zo werd het 4 juli.

Dick wist niet wat hem boven het hoofd hing, hij had z'n molenaarskleding al aangetrokken, maar van zijn vrouw moest hij alles weer uittrekken. Deze dag kon hij toch niet draaien....

Toen hij op de molen kwam was alles al versierd met vlaggetjes, slingers en balonnen. Tussen de bomen hadden Ida en ik een span doek gehangen met de tekst '12½ jaar molentick voor Dick'. Aangezien mijn zoon Floris koffiejongen is op de molen, had ik van huis 4 liter koffie en de benodigde koffiemelk meegenomen. Floris kon toch geen koffie zetten voor de ca. 40 mensen

(oud leerlingen, kennissen en bekenden) die we stiekem hadden uitgenodigd? Ida had een gedicht gemaakt met allerlei wetenswaardigheden en het eind van het liedje was dat hij een man was met twee rechterhanden en dat hij daarom ook wel twee rechtervoeten zou hebben. Ida van de poldermolen *Goliath*, bood hem daarbij twee rechter klompen aan. Dick vond dat dat toch wel heel moeilijk liep en daarom kreeg hij later de linker erbij. Namens het 'vrouwtje van de Zelfzwichter' en haar lezers kreeg hij een koek, versierd met slagroom, vruchtjes en chocolade en met de

tekst '12½ jaar vrijwillige molenaar de Hoop Garsthuizen', aangeboden. Hij en z'n vrouw werden flink in de bloemen gezet en later was er Bart, de goochelaar, die ieder op allerlei manieren er tussen nam. Ook de eigenaren van de molen Steve Goode en Harry Smit wil ik hierbij bedanken voor wat zij die middag hebben gedaan: na de koffie werden we door

hun verrast op bier, frisdrank, salades, kaas, chips en meer van deze heerlijkheden.

Heren, van harte bedankt, het was geweldig en..... er was genoeg.

Het is een prachtige middag geweest en Dick was erg blij, dit had hij niet verwacht.

Dick, op naar 25 jaar en wie weet wat er dan staat te gebeuren!

Verstild verleden (III)

door H. A. Hachmer

In deze aflevering belanden we bijna in Drenthe. We gaan naar Stadskaanaal-Gasselternijveenschemond, het leukste en langste postadres van Nederland. Op de afgebeelde ansicht zien we twee forse stellingmolens. De ansicht werd rond de eeuwwisseling uitgegeven.

Uiterst rechts zien we nog net de schipper en zijn vrouw in de zeel hangen. Er was blijkbaar geen geld voor de scheepsjager. Twee vrouwen en een kind kijken toe. Bij de rechtse molen doet zo te zien een stoommachine al flink zijn best, damp slaat uit het bijgebouw! We zien hier de maalderij van J. P. Kuipers. De molen werd in 1848 opgericht voor F. J. Doorbosch. Boven de ingang bevond zich een eenvoudige sluitsteen met de initialen F. J. D. en daaronder 1848. Bij de bouw van de molen werd volgens de overlevering gebruik gemaakt van een achtkant uit de Zaanstreek. De korenmolen is eind jaren '50 van de vorige eeuw nog korte tijd uitgerust geweest met een olieslagerij en een pelwerk. Begin deze eeuw verwierf J. P. Kui-

pers de forse molen. Kuipers pakte de zaken groots aan. Rond de molen verscheen een maalderijcomplex. Het geheel groeide uit tot de N.V. Elektrische Meelfabriek voorheen J. P. Kuipers. Voor de windkracht was geen plaats meer en de molen werd in maart 1938 gesloopt. Links zien we de in 1874 door Wiertsema uit Sappemeer gebouwde molen. Bij de bouw werd gebruik gemaakt van een achtkant uit Krommenie. De molen verving een in de nacht van 1 op 2 juli 1874 afgebrande voorganger. Kuipers gaf opdracht tot herbouw. Kuipers is inderdaad dezelfde Kuipers die we eerder tegen kwamen en zo bezat de familie vanaf het begin van deze eeuw twee voormalige Zaankanters. Op 24 december 1913 ging de molen

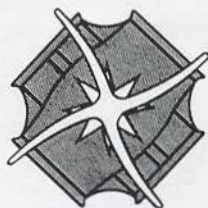

Een Ansicht van omstreeks 1900. Rechts de met zelfzwichting uitgeruste molen uit 1848. Op de gevel van het gebouw naast de molen staat geschilderd: Firma F.J. Doornbosch, Meelfabriek en Graanhandel. Links in de verte de molen van Kuipers, malende met zeilen. Collectie: H.A. Hachmer.

door brand verloren. De eigenaren zaten echter niet te wachten op herbouw. Ze bezaten immers al een compleet uitgeruste maalderij met voldoende opslagcapaciteit. De verzekering dacht er anders over. De penningen werden alleen bij herbouw uitgekeerd. Molenmaker De Graaf uit Zwolle kreeg de opdracht tot herbouw. Ook ditmaal werd gebruik gemaakt van een tweedehandsje. De molen van Schotanus uit Leeuwarden viel de eer te beurt. De molen heeft overigens nooit gedraaid en bezat zelfs geen stenen. In 1917 werd de "verzekeringsmolen" afgebroken. Eerkens uit Nieuwe Pekela mocht zich voor

f 2.025,- eigenaar noemen van de roeden, de as, en het puin. Of het achtkant nog is herplaatst is niet bekend.

De vooruitgang sloeg ook in dit stukje Nederland voor molens hard toe. De Groninger en Drentse Veenkoloniën zijn een molenarm gebied geworden.

Nogmaals Tjamsweer

door H. A. Hachmer.

In Verstild Verleden (2) keken we naar enkele molens rond het voormalige terrein van de borg Dijkhuizen. Een van de molens was van Abel Makken. Nu werd ik geattendeerd op een artikel in 'De Molenaar' van 6-1-1982. Hierin staan nog enkele interessante gegevens vermeld die ik u niet wil onthouden.

Het achtkant werd voor f 1400,- gekocht door Johannes Oortman uit Lattrop. Oortman exploiteerde in dat dorp een motormaaldery en had blijkbaar behoefte aan een windmolen. Voor die tijd een omgekeerde situatie!

Molenmaker Rudolph van Houssel uit Coevorden begon in 1909 met de wederopbouw van de molen. Deze molenmaker kwam echter te overlijden en maakte de oplevering in 1910 niet meer mee. Het achtkant was overigens per schip en boerenkar naar Lattrop vervoerd. Bij aankomst bleek de bovenas niet meer geschikt zodat deze werd vervangen. De molen van Makken staat dus nog steeds in Lattrop, maar bij de laatste restauratie in de jaren '80 is hij bijna geheel vernieuwd.

Bij de lezers bleek overigens enige verwarring te bestaan. Enkelens waren in de veronderstelling dat de molen van Makken dezelfde is als de molen waarvan nu te Tjamsweer nog het onderstuk rest. Dit is echter het restant van *De Eendragt*, eveneens een oliemolen. *De Eendracht* stond meer richting Tjamsweer aan de zuidkant van het Damsterdiep. De molen van Makken stond

aan de noordkant. Van *De Eendragt* zijn geen foto's bekend! Uit de Rechterlijke Archieven blijkt dat *De Eendragt* in 1802 werd gebouwd voor Jacob Klaassen en zijn vrouw

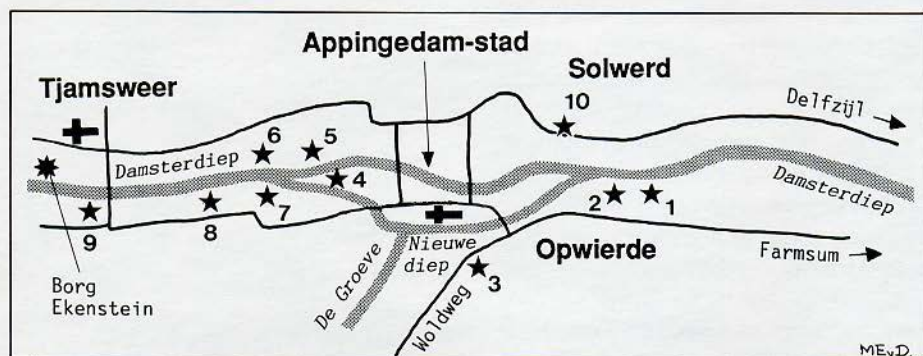
De molen van Makken, nu in **Lattrop** (Twenthe). Hij heeft doorlopende achtkantstijlen, die nooit op de vierkante onderbouw van "*De Eendragt*" in **Tjamsweer** konden passen!

Foto: M.E. van Doornik, 12 november 1983.

Wieke. Lang plezier hebben ze niet van hun bezit gehad want nog geen jaar later overleed Jacob. In de loop der tijden verwisselde de molen meerdere malen van eigenaar. Zo komen we als bezitter Reinder D. Aalfs tegen. Deze wist in 1878 *De Eendragt* te verwerven. Aalfs mocht zich toen al eigenaar noemen van de later door Makken gekochte oliemolen.

Sinds 1884 werd stoom naast de windkracht gebruikt. Het lot van de molen werd zo bezegeld. Rond 1900 werd het bouwwerk groten-

deels ontmanteld. Vermeldenswaardig nog dat bij de molen een zogenaamde "balk" over het Damsterdiep lag. Hierover lag het kerkpad van Oling naar Tjamsweer. In 1896 werd de balk vervangen door een draaibrug. Aannemer Chr. van der Veer uit Eenrum mocht het karwei klaren. Sinds die tijd waren de kerk-gangers van het griezelige balkje verlost en hoefden ze niet meer bid-dend voor een veilige overtocht over het Damsterdiep. De stevige Bol-brug diende de mens. Misschien zal *De Eendragt* in de toekomst weer eens herrijzen. De tijd zal het leren.

Opwierde

1. Zaagmolen *Zeerust*, eig.: Toxopeus, herbouwd 1857, na 1904 Brons Machinefabriek.
2. Koren- en pelmolen, eig.: J. Wieringa, gebouwd voor 1760, januari 1921 afgebroken.
3. Koren- en pelmolen, eig.: D. Begeman, anno 1869 (van Losdorp), januari 1921 afgebroken.

Appingedam-stad

4. Oliemolen *De Duivenvlugt* van

Ritsema, anno 1763, in 1903 naar Moerdijk.

5. Koren- en pelmolen *De Hooge Molen* van Mulder. Een zeer hoge ronde stenen stellingmolen, gebouwd voor 1808, verbrand 17 juni 1869.

Tjamsweer

6. Olie- en korenmolen Makken. Anno 1779. In 1910 naar Lattrop (Ov.).
7. Zaagmolen Mulder, anno 1762. In

OPA LUITJE DOORNBOS, MOLENAAR TE HUIZINGE

moet een vooruitstrevend man zijn geweest. In het gedenkboek *Bronsmotoren 1907-1957 "Volle kracht vooruit"* staat althans vermeld, dat hun eerste vergassermotor op 15 juni 1895 werd afgeleverd aan de heer L. Doornbos te Huizinge. Deze kreeg een 10-PK motor met drijfwerk en bolspil voor f 1.650,-. De volgende stap was een maalderij zonder molen, maar annex een speciale roggebroodbakkerij, die hij in 1911 "ien Stad" en wel aan de Tuinbouwstraat liet bouwen. Hoewel door velen gek verklaard, heeft die bakkerij het toch drie generaties volgehouden t/m 31 december 1988. Met de maalderij was overigens al eerder - al snel na de 2^e W.O. gestopt.

Maar uw boekhandelaar is nog opgegroeid in de sfeer van een graanzolder, met muizen en al, een werkende maalderij en een ambachtelijke roggebroodbakkerij, hetgeen zijn speciale beking had!

Misschien heeft dat ons "de tik" bezorgd om in onze zaak **MOLENBOEKEN** in hoge ere te houden! 't Is maar dat u het weet, als u het nog niet wist, tenminste....

BOEKHANDEL
BEN DOORNBOS BV.
Uitgeverij • Beeldhuis

DE ERMOLLENDIJK

OLDE KIJK IN 'T JATSTRAAT 59
9712 EC GRONINGEN
TELEFOON 050 - 134041*

MULDER POT - KROPSWOLDE

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- * volkorenmeel
- * tarwebloem
- * viergranenmeel
- * pannekoekmeel
- * boekweitmeel

Geopend:

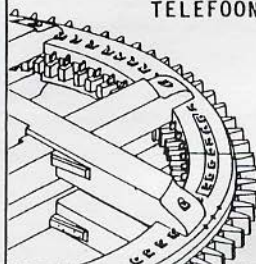
Di. t/m Vr. 13.30-17.00 uur, Zat.
van 9.00-12.00 en 13.30-17.00 uur.

Molenaar J.J. Pot,
telefoon 05980-94953

MOLENMAKERS-
BEDRIJF

Roemeling
en
Molema

KERKLAAN 5, SCHEEMDA
TELEFOON 05979-1660

Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij

speciaal voor Molenaars

SINDS 1873 SPECIALIST IN HET VERZEKEREN VAN WINDMOLENS

Hoofdkantoor Deventer: Singel 19 - Postbus 448 - 7400 AK Deventer
Telefoon 05700-12353

P. REITSEMA

AMBACHTELIJK MOLENAAR*

Schipvaart 36

9883 PR OLDEHOVE

Producent van diverse soorten meel,
zoals:

- * VOLKOREN TARWEMEEL
- * MEERGRANENMEEL
- * GELETTE TARWE
- * ROGGELOEM
- * ROGGE
- * HAVER
- * LIJNZAAD
- * PANNEKOEKMEEL

De molen is voorzien van een
pellerij, zodat we nog de
OUDERWETSE GORT voor u hebben.

**Molen „De Leeuw”
Oldehove**

DE KAMERSPECIALIST
HUUR
VERHUUR
ADVIEZEN
BEMIDDELING

Beheer van Huizen, Kantoren
en Bedrijfspannen.
Gespecialiseerd in Kamer-
verhuur.

Folkingestraat 18
9711 JW Groningen
Tel. 050-13 34 16
Geopend: 10-12 en 13-17.30 uur

KNOOP HAREN BV
STUDIO - DRUKKERIJ - UITGEVERIJ

**OPVALLEND DRUKWERK
KOMT VAN KNOOP.**

Hortuslaan 18, Haren-Gn
Postbus 16, 9750 AA Haren-Gr
Telefoon 050-347641
Fax 050-346492

Mesthandel G. WEVER & Zn.

Uw adres voor:

**DRIJFMEST
VASTE MEST
VLOEIBARE SLIB
VASTE SLIB**

G. WEVER
Sellingestraat 26
9561 TB Ter Apel
Tel. 05995-1376

A. WEVER
Sellingestraat 22
9561 TB Ter Apel
Tel. 05992-4346

Heeft u er wel eens over nagedacht, dat er mogelijk vrienden, kennissen, relaties of familieleden zijn, die veel belangstelling hebben voor de Groninger molens? En dat die belangstellenden misschien **lid** zouden willen worden van de **Vereniging Vrienden van de Groninger Molens**, maar de stap nog niet hebben genomen? U zou hen daarbij kunnen helpen! Er bestaan daartoe heel wat aanleidingen! Met de feestdagen, zoals Sinterklaas en Kerstmis, verjaardag, etc. geeft u cadeautjes. Wat u precies zult geven, weet u soms niet, en dan draait het uit op een cadeaubon of boeken- of platenbon. Wees eens origineel en schenk een (toekomstig) molenvriend(in) een lidmaatschap van de Vereniging (voor een jaar). Wij willen u graag aanmoedigen zo'n origineel cadeau te geven. Voor elk nieuw aangebracht lid krijgt u van ons een molenlepelkje cadeau.

Ondergetekende:

(blokletters a.u.b.)

Hr./Mej./Mw.

Adres

Postcode Plaats

geeft als lid op (voor een jaar):

Hr./Mej./Mw.

Adres

Postcode Plaats

Hij/zij zal na ontvangst van een acceptgirokaart minimaal f 20,- overmaken en ontvangt daarvoor een molenlepelkje. Het contributiejaar valt samen met het kalenderjaar. Bij aanmelding na 1 oktober geldt het volgende jaar als vol kalenderjaar.

Datum

Handtekening

In gefrankeerde enveloppe toezenden aan de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, Postbus 213, 9700 AE Groningen.

1900 naar Onderdendam (Koops).

8. Poldermolen *Dijkhuizen*. In 1876 spinnekop, later ronde stenen grondzeiler. Na 1910 gesloopt.

9. Oliemolen *Eendragt* van Rietema. Anno 1802, gesloopt ± 1900. Vierkante onderbouw bestaat nog.

Solwerd

10. Koren- en pelmolen, eig.: J. S. Groeneveld. Herbouwd 1834, in 1865 naar Zeerijp.

Bezoek aan de beltmolen te Ane

door Sietie Douwsma-Spijk.

Tijdens onze vakantie in Rheeze-Hardenberg lazen we in een huis-aan-huis krant, dat de molen in Ane alle dagen open was van tien tot vier uur en dat het op donderdag pannekoekendag was. Pannenkoeken gebakken van meel, door de molen gemalen.

Op 23 juli 1992 zijn we er met ons allen (11 personen) heen geweest. Het was die dag erg warm. Voor de molen waren zijtes neergezet om de pannenkoeken te eten en de wespen aten vrolijk mee (wel lastig). De molenaar, Hans Petit, was al boven met veel mensen. Hij is in dienst bij

de gemeente Dalen en draait 2½ dag in Ane en 2½ dag in Dalen. Per uur maalt hij, met twee koppel maalstenen 300 tot 500 kilo, afhankelijk natuurlijk van de wind. Hij krijgt per jaar 7.000 tot 10.000 bezoekers, maar zoals hij zelf zei, daar moet je dan wel zelf achteraan om fietstochten en routes bij de molen langs te laten komen.

Na de rondleiding gaf hij een demonstratie van het billen van een molensteen. Hij deed dat buiten, met zijn knieën op een zak zemelen (dat was lekker zacht), een bril op voor bescherming en met een bilhamer sloeg hij zo op de molensteen dat er mooie "ribbels" in kwamen.

"De Aner Molen" in vol bedrijf. De molen werd gebouwd in 1864 en gerestaureerd in 1981.

Foto: P. Grund, Amsterdam, september 1984.

lets wat je niet in één dag leert. In de molen hing een lijst met alle bedrijven waar het meel, gemalen in de molen, heen gaat. Ongeveer 25 stuks. De molen staat op een belt (beltmolen) en je kunt er zo onder door lopen, net een tunneltje. In dat tunneltje werden pannekoeken gebakken. Er werd veel gebruik van gemaakt, zowel door oma's en opa's als door vaders en moeders en kinderen. Een ding vond ik wel erg jammer en dat was dat je moest be-

talen om de molen te bekijken. f 2,50 voor groot, f 1,50 voor klein. Wij waren f 22,50 kwijt en als je dan bedenkt hoeveel mensen zich dan omdraaien en weer weg gaan, dat is wel jammer. Verder was het alles gezellig. De molenaar was een vlotte prater, die alle vragen beantwoordde die er gesteld werden.

Ik moest de groeten doen aan alle molenaars en molenliefhebbers en ieder is bij hem van harte welkom.

Molenrijmen in de *Wilhelmina*

door Jaap Jan Sterenberg.

Mijn inzending bedraagt ditmaal twee oude gedichten, welke gevonden zijn op een maalbak van de molen *Wilhelmina*. De spelling heb ik zoveel mogelijk in ere gelaten. Helaas waren de schrijvers niet de beste dichters die er zijn geweest.

*De Wind een wonder van gods- macht
Drijft deze molen door haar kracht
wil gij uw zorg O Hemel Heer
Op deze molen dalen neer
Bewaar hem voor 'd orkaan der winden
Voor onweer en voor bliksem-stralen
Die bergen treffen laage dalen
Opdat uw goedheid hem bewaar
Ten voordeel van den eigenaar*

Simon van Kuiken, Houwerzijl
1913

*Vergeten door zijn aardsche vader
Rust hier mijn kleine Jan
En 't geen de waarheid zegt
En wat er staat geschreven
Wacht hem een lieve Vader
In 't eeuwige leven
Geliefd zoontje van een bedrogen
meisje*

Dit laatste gedicht behoeft enige toelichting. Volgens mevr. Van Wijngaarden is er ooit iemand in de molen verongelukt. Hij schijnt namelijk door alle lui-
luiken naar beneden te zijn gevallen. Waarschijnlijk betrof het hier de zoon van de eerste mulder G. Nienhuis. Ik hoop dat u mij hier een bevestiging of een toelichting op kunt geven.

Proefexamen op poldermolen *Goliath*

door Sietie Douwsma-Spijk.

Op 16 juni 1992 werd er op de poldermolen een proefexamen afgenomen voor aankomende vrijwillige molenaars. De examens werden beoordeeld door de heren T. de Jong uit Hoogkerk en B. Oomkens uit Winschoten.

Als eerste was Jack Korf uit Groningen aan de beurt. Hij heeft zijn opleiding in Thesinge gedaan. Van jongs af aan vond hij de molens al mooi.

En doordat zijn hobby weerkunde is, sluit dat er mooi op aan. De opleiding vond hij niet moeilijk, maar je moet er wel veel voor doen en veel maaluren maken, aldus Jack. Hij heeft er twee jaar over gedaan en heeft voor de toekomst nog geen molen op het oog. Hij is van plan dit jaar examen te doen. De opleiding vond hij leuk. Ze zijn een keer op excursie geweest en hebben gezellig naast een wespennest gekampeerd.

Hans Tiddens uit Nieuw-Scheemda nam ook de proef op de som. Hij deed zijn opleiding in Nieuw-Scheemda en Ganzedijk en ook in Oude Pekela en Winschoten. Hij had een artikel in een streekblad gelezen over molenaars en samen met zijn vrouw is hij aan de opleiding begonnen. Zijn vrouw is onderweg afgehaakt, want ze had last van hoogtevrees (ik kan het me indenken). Hij vond de opleiding niet moeilijk, maar wel omvangrijk en je moet alles wel leren, want het moet allemaal gebruikt worden, aldus Hans. Hij is nu 2½ jaar bezig en hoopt eens molenaar te worden op *De*

Dellen te Nieuw-Scheemda. Als het proefexamen goed uitvalt, doet hij in het najaar echt examen.

Jan van der Wijk uit Delfzijl wou ook een gokje wagen. Hij heeft zijn opleiding gevolgd in Finsterwolde en Nieuw-Scheemda. Door een advertentie in de krant en een voorlichtingsavond in 'De Molenberg' is hij met de opleiding begonnen, want hij vindt het jammer dat de twee molens in Delfzijl zo weinig draaien. Hij vond de opleiding niet moeilijk en doet dat nu twee jaar. Eens hoopt hij op een molen in Delfzijl te draaien of eventueel in Laskwerd. Als hij goede resultaten behaalt tijdens het proefexamen, doet hij dit najaar ook het echte examen. Tijdens zijn opleiding in Ganzedijk is hij door de pelzolder gezakt, natuurlijk net toen er bezoek kwam. Wat zullen de bezoekers bij het zien daarvan voorzichtig hebben gelopen.

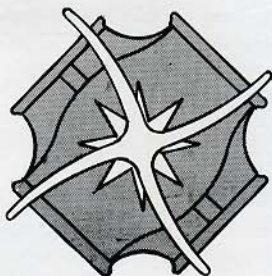
Jan Olthof uit Westeremden kreeg ook zijn beurt. Hij heeft zijn opleiding in Ganzedijk en Winschoten gedaan. Op de vraag hoe hij aan de molentik kwam, was het antwoord:

"Ik mos van mien boas!" Hij is namelijk bij de Monumentenwacht, maar hij had ook een erfelijke tik meegekregen, want zijn grootvader Dijkema was mulder geweest op *De Krimstermolen* te Zuidwolde. Hij vond de opleiding pittig, is bijna een jaar bezig en heeft er geen idee van, waar hij later molenaar wordt. Hij was er al wel klaar voor om een examen te doen, maar is nog geen lid van het Gilde en daarom moet hij tot het voorjaar van 1993 wachten. Tijdens de opleiding is hij meestal alleen, want hij krijgt privé-les van de heer Oomkens uit Winschoten.

Theo Bijl uit Delfzijl was het laatste slachtoffer. Hij heeft zijn opleiding in Garsthuizen gedaan. Hij vond molens altijd al mooi, maar had er door zijn werk geen tijd voor. Later heeft hij iemand ontmoet met een molentik en zodoende is hij met de cursus begonnen. Hij vond de opleiding

nogal pittig en niet iets, dat je zomaar even doet. Vooral omdat je eigenlijk alles over alle molens moet weten. Hij is twee jaar bezig en hoopt na verloop van tijd op een molen in Delfzijl te kunnen draaien. Als het proefexamen goed ging, doet hij ook examen in het najaar. Hij vond het altijd heel gezellig in Garsthuizen tijdens zijn opleiding en dat kan ik me wel indenken, want er worden mij soms verhalen in het oor gefluisterd.... nou, nou, nou.

Ik hoop dat het "onze jongens" goed gaat tijdens de examens, maar vooral als ze vrijwillige molenaars zijn en een molen hebben om zich op uit te leven. Ik wens hen dan veel molenplezier met veel wind (ook niet teveel) en dat ze onze Groninger molens een warm hart toe BLIJVEN dragen. Jongens, tot ziens op jullie "eigen molen".

Bejaarde watermulder tusschen kamraden vermorzeld

Vreeselijk ongeluk te Midwolda

Gistermorgen om ongeveer 9 uur deed men de vreeselijke ontdekking, dat de ruim 70-jarige watermulder Hendrik Hamster, wonende in het veen nabij het Midwolder bosch te Midwolda, in de kap van de kleine spinnekop-watermolen, toebehoorende aan de N.V. Ennemaborgh, tusschen de kamraden was vermorzeld.

Gistermorgen om zeven uur had de oude Hamster zich naar de molen begeven, die eenige honderden meters van zijn woning verwijderd is om de molen te laten draaien. Als gewoonlijk zou hij om negen uur bij de familie Engelage, die vlak bij de molen woont, zijn kopje koffie drinken.

Toen de heer Engelage van de oude baas na herhaald roepen geen antwoord ontving, stapte hij op het molentje toe om te onderzoeken wat hiervan de oorzaak was.

Bij de molen gekomen, ontdekte hij dat de wieken wel draaiden, maar dat er geen water werd gemalen. Er moest dus iets niet in orde zijn en daar hij zelf een tijdlang de molen had bediend, zette hij onmiddellijk de wieken stil. Zijn eerste gedachte was, dat de man door de gladheid zou zijn uitgesleden en in de schroef terecht zijn gekomen. Hij klauterde de trap op, welke naar de kap van de molen leidt en daar deed hij een vreeselijke ontdekking.

Tusschen de kamraden hing het ontzielde en totaal verminkte lichaam van den molenaar.

Hij waarschuwde de omwonenden, van wie de heer Sportel zich naar het dorp begaf om hulp te halen.

Dokter Magendans werd gewaarschuwd, maar geneeskundige hulp kon hier niet meer baten.

De gemeente-veldwachter, de heer Hamstra stelde een onderzoek in, terwijl de burgemeester de Officier van Justitie van het ongeluk verwittigde. Op diens verzoek werd de inspecteur van de arbeidsinspectie er mee in kennis gesteld met het oog op de voorschriften inzake de veiligheidswet.

Men vond in de kop van de molen een oliesmeerbus, die het vermoeden wetigt, dat Hamster tijdens het smeren door de tanden van de kamraden is gegrepen.

In de kop bevinden zich nl. twee groote kamraden; de een, het asrad, draait verticaal om de as van de wieken en deelt zijn beweging door tanden mee aan de bonkelaar, een horizontaal draaiend rad, dat tot middelpunt heeft een

BEJAARDE WATERMULDER TUSSCHEN KAMRADEN VERMORZELD

Vreeselijk ongeluk te Midwolda

Gistermorgen om ongeveer 9 uur deed men de vreeselijke ontdekking, dat de ruim 70-jarige watermulder Hendrik Hamster, wonende in het veen nabij het Midwolder bosch te Midwolda, in de kap van de kleine spinnekop-watermolen, toebehoorende aan de N.V. Ennemaborg, tusschen de kamraden was vermor-

stermorgen om zeven uur het ster zich naar

Midwolda, spinnekop van de Ennemaborg uit 1863. Vlucht 15,20 meter. Als laatste Groninger spinnekop gesloopt in 1949.
Foto: B. van der Veen Czn., 1943.

verticale as, welke van boven naar onderen door de molen loopt en de schroef in beweging brengt.

De oude man nu is tusschen de tanden van het asrad en de bonkelaar geraakt, waarbij de man waarschijnlijk onmiddellijk is gedood. Alle kleeren werden hem finaal van het lichaam gerukt en het lichaam zelf werd ingedrukt, zoodat de personen, die de man in de kap aantroffen, een vreeselijk schouwspel kregen te zien. In het kleine vertrekje lagen de aan flarden gemalen kleedingstukken en overal in het rond zag men bloedvlekken.

Toen men het lichaam uit de kamraden had verwijderd bleek dat het hoofd van de romp was gescheiden.

Het stoffelijk overschot werd uit de kap gehaald en voorlopig in de schuur van den heer Engelage neergelegd.

In een hoek van de kap vond men het horloge van den ongelukkige, dat op 8.15 was blijven staan. Daar het ongeluk om ongeveer negen uur is bemerkt, kan worden aangenomen dat het lichaam zoolang met de kamraden is meedraaid.

De spil van de molen is tengevolge van het ongeval gebroken en zoo konden de wieken doordraaien zonder dat er water werd gemalen.

De oude Hamster was ondanks zijn zeventig jaren - hij zou juist a.s. Vrijdag zijn verjaardag vieren - nog zeer kras en als bewijs hiervan vertelde een der

omwonenden ons heel typisch: 's Zummers zicthte hai zien porsie nog teg'n 'n jong kerel aan.

Hij was reeds meer dan dertig jaren in dienst van de Ennemaborgh en was zeker al wel tien jaren watermulder. Welgemoed ging hij nog altijd aan zijn dagtaak, totdat de dood hem midden in zijn werkzaamheden heeft verrast.

Feitelijk dient de molen stil gezet te worden wanneer hij gesmeerd wordt, omdat de ruimte in de kap feitelijk te bekrompen is en de plaatsen, welke gesmeerd moeten worden, moeilijk te bereiken zijn. Hij bezigde voor de verst afgelegen plaatsen een lange lat, waarmee hij plat op zijn buik liggende juist de uithoeken kon bereiken. Vermoedelijk is hierbij een jaspand of iets dergelijks tusschen de raden gekomen, met het gevolg, dat hij geheel en al in de onverbiddelijk doordraaiende kamraden is getrokken. Het gebeurde wel meer, dat Hamster de molen tijdens het draaien smeerde, maar hij liet hem ook wel eens eerst stilstaan.

Het molentje bevindt zich op een eenzame plaats in het veen, eenige honderden meters rechtsaf, van het boschpad wanneer men, opgaande van de brug bij de Toekomst naar Midwolde, halverwege het bosch is.

Toen wij er enkele uren na het ongeluk kwamen, was men in de buurt zeer onder de indruk van het gebeurde.

We troffen er nog de gemeente-veldwachter, de heer Hamstra, die in afwachting van de komst van den inspecteur van de arbeidsinspectie, zorgde, dat aan de toestand in de kap van den molen niets werd veranderd en diensten-gevolge moest ook de reparateur van de molen, die al aanwezig was, werkeloos toezien.

Om plm. half drie arriveerde de inspecteur van de arbeidsinspectie voor het instellen van een onderzoek.

Het slachtoffer van het ongeluk was gehuwd en woonde met zijn echtgenoot op eenige honderden meters afstand van de molen.

Het is niet de eerste keer, dat iemand door de kamraden in deze molen is gegrepen. ook de heer Engelage is dit een keer overkomen, maar door zich krampachtig aan een balk vast te houden scheurde hij alleen zijn kleeren.

Dit krantenbericht werd ons ter beschikking gesteld door het bestuurslid de heer G.J. de Vries uit Scheemda.

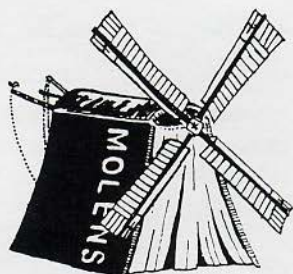
Onze hartelijke dank er voor!

Verhuisd:

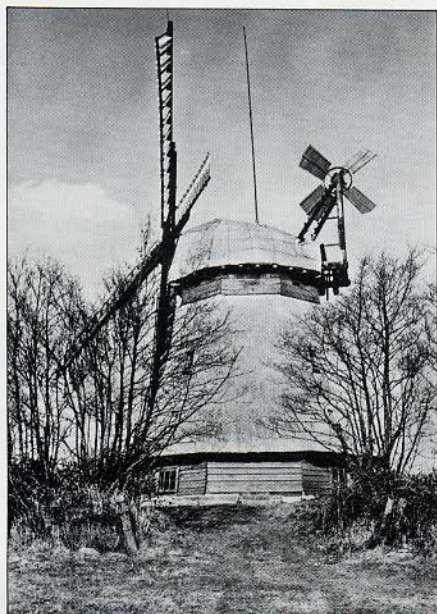
Ons redaktielid en vrijwillig molenaar op **De Vier Winden** te Pieterburen, de heer Piet van Dijken, is verhuisd. Zijn adres is nu:
Lange Akker 1 G, 9982 HK Uithuizermeeden.

Over een molenverzameling

door C.E. van der Horst

● 1. Wij beginnen deze literatuuropgave met een bijzonder mooi Duits boek met als titel *"Wind Korn und Wasser"* door Uwe Karstens. Het boek in harde geplastificeerde band beschrijft in 279 pagina's alle molens in Landkreis Plön in Schleswig-Holstein. Echt een boek om van te genieten met veel oude foto's en boordevol interessante gegevens. Dit Noordduitse gebied telde eens 37 windmolens en 50 watermolens. Van de windmolens zijn er thans nog 9 stuks overgebleven en van de watermolens nog 15, waarvan slechts één molen nu nog in bedrijf is. De waarde van dit boek gaat verder dan alleen de plaatselijke historie. Afm. 22 x 24,5 cm. Uitgave Edition Barkau - 1990. ISBN 3-928326-00-7. Prijs DM 67,- (zie afb. 1)

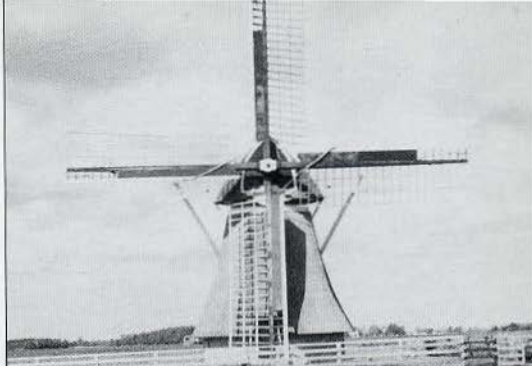
Een van de weinig overgebleven molens in Kreis Plön is de beltmolen van **Grebin**. Herbouwd na brand in 1851 en in 1957 uitgesloopt. In 1964-'65 uitwendig weer gerestaureerd.

Collectie: C.E. van der Horst.

● 2. Ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan van de Friese Stichting Molens in Menaldumadeel werd op 23 oktober 1991 aan Mr. Pieter van Vollenhoven het eerste exemplaar uitgereikt van een gedenkboekje *"Stichting Molens in Menaldumadeel"*. Het boekje (46 pagina's) brengt in beeld de restauratie van 7 molens in deze gemeente. Deze restauraties van hopeloos in verval zijnde molens kon tot stand worden gebracht door enkele handige vrij-

Poldermolen "De Rentmeester" in de gemeente Menaldumadeel. Gerestaureerd dankzij vrijwilligers (boek nr. 2).

Foto 1986: P. Grund, Amsterdam.

willige molenaars. Door hun enthousiasme konden de restauratieprijzen enorm worden gedrukt en als men had moeten wachten op Rijksgeld dan was de hulp wellicht te laat gekomen! Het boekje geeft met behulp van vele foto's een duidelijk overzicht van de enorme prestatie van deze molenvrienden. Met de aankoop van dit leuke frisse boekje steunt men bovendien de actieve Stichting die dit alles mogelijk heeft gemaakt. Verkrijgbaar door overmaking op girorekening 3898241 t.n.v. de Penn. St. Molens Menaldumadeel te Marssum. Onder vermelding "Molen boekje". (zie afb. 2)

● 3. Een molenboekje dat z'n derde druk beleeft is een uitzondering. De oplage bedroeg steeds 250 exemplaren. Het gaat om een dun boekje met als titel *"De Wouwse korenmolens 'De Arend' "* (20 pag's. geïll.) Het is bedoeld voor de leek op molengebied. Voor de bezoekers van de molen dus. De kenners, dus u lezer, vindt in dit boekje geen nieuws. Verkrijgbaar door f 5,- over te maken op giro van de Heemkundige Kring De Vierschaar te Wouw - giro: 3488695 onder vermelding 'boekje De Arend'.

● 4. Nog een molenboekje, de schrijver is T. Wiegman en de titel luidt *"De molens in Enschede en Lonneker"* - 48 pag's - geïll. Het beschrijft in het kort de geschiedenis van de 13 wind- en watermolens van deze plaatsen. Wij vinden het een vrij droge opsomming en vooral de lijst van molenaars geeft geen enkele persoonlijke noot. Jammer een gemiste kans. De prijs van het boekje is f 15,-. ISBN nr. 90 709 8679.4 Uitgeverij van de Berg - Enschede.

● 5. Onverdroten gaat de bekende Duitse molenverzamelaar Walter Heesch door met het uitgeven van boekjes in de bekende uitvoering 'in oude ansichten'. Voor ons ligt nu *"Windmühlen in Schleswig-Holstein in alten Ansichten Band 6"*. Niet minder dan 141 afbeeldingen bevat dit boekwerkje en als u alle deeltjes in bezit hebt dan hebt u niet minder dan 740 windmolens uit dit Noordduitse gebied bij uw verzameling kunnen voegen. Een ongekend groot aantal! Het boekje uitgegeven door de Europese Bibliotheek te Zaltbommel, ziet er goed verzorgd uit. De beschrijvingen van bouw en verdwijningsdatum worden over het algemeen steeds vermeld. Ook met dit

*Onttakelde beltmolen te **Busenwurth**, Kreis Süderdithmarschen (Sleeswijk-Holstein) in 1962. In het besproken boekje van Walter Heesch is deze molen nog in welstand te bewonderen, met zelfzwiching en windroos.*
Foto: W.O. Bakker.

zesde deel kan men weer enige uren nostalgisch doorbrengen. Het boekje besluit met een inhoud van deel 6, maar tevens met een register over deel 1 tot en met deel 6, wat bijzonder handig is.

ISBN 90 288 5336.7/CIP - 1992. Prijs DM 29,80 in de Duitse boekhandel, in Nederland vermoedelijk iets meer. (zie afb. 3)

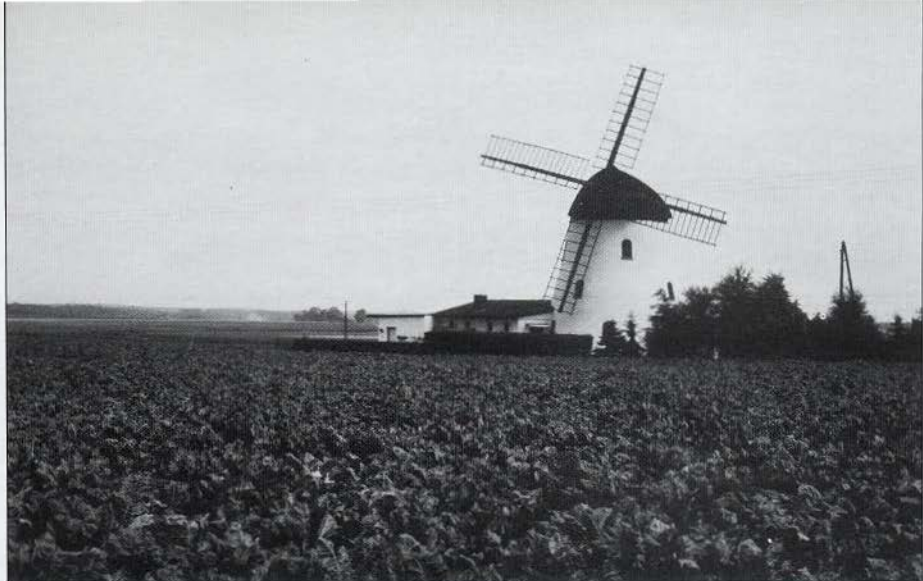
● **6.** Ook voor deze boekbespreking blijven we in Duitsland. Er verschijnen regelmatig nieuwe molenboeken bij onze oosterburen en ook het hierna volgende kunnen wij van harte aanbevelen: Theo Bosse *"Mühlen" - 120 Mühlen-geschichten Kreis Gifhorn, Wolfsburg, Hasenwinkel.*

Een fraai linnen gebonden boek in het formaat 21 x 28,5 cm. - 215 pag's. op glanzend papier en voorzien van talrijke afbeeldingen van oude foto's in zw/w. en een aantal hedendaagse, en enige ouderen, in kleur.

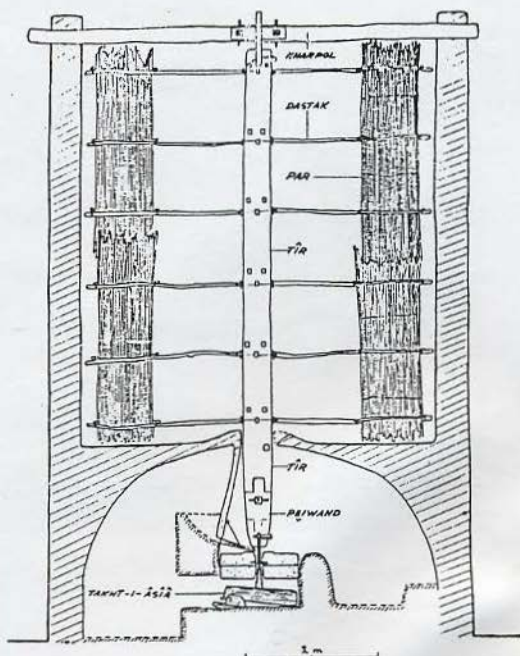
De molens in deze Landkreisen (Niedersachsen) bestaande uit wind- en water-molens, worden uitvoerig geschiedkundig beschreven. Een welkome aanvulling en uitbreiding tot onze tijd, op het standaardwerk van Wilhelm Kleeberg *"Niedersächsische Mühlengeschichte"* uit 1964. (zie afb. 4)

Uitg. Schlütersche Verlaganstalt und Drückerei - GmbH & Co. - Hannover 1991 - ISBN 3-9802817-0-1. De prijs (in Duitsland) DM 49,50.

● **7.** T. I. M. S. (The International Molinological Society) heeft in 1991 een boekje uitgegeven met als titel *"Persian Windmills"* door Michael Harverson.

Deze molen in **Ohrdorf** (Stadt Wittingen, Kreis Gifhorn, vlakbij de voorm. grens met de DDR) wordt beschreven in het boek nr. 6. Op een oude foto heeft deze molen twee windrozen, een zeilroede en een roede met dubbele zelfzwichting. De molen, in een prachtige biotoop gelegen, werd gebouwd in 1867 en in 1956 stilgelegd. In 1964 ingericht als recreatie-woning en voorzien van een Atrappen-kruis.
Foto 1978: P. Buiter, collectie C.E. van der Horst.

Schematische voorstelling van een verticale Perzische windmolen, met onderin de maalstenen. De opgetekende molen staat in **Ghorian** in het grensgebied van Iran, Afghanistan en de voormalige Sovjet Unie. Schets uit boek nr. 7.

De schrijver bezocht in 1977 Perzië (Iran) en ging op zoek naar 's werelds oudste windmolens met verticale as, vaststaand, dus niet kruierend en al bekend rond 943! Deze windmolens zijn totaal verschillend van de ons bekende molens. De bouw en inrichting wordt in dit boekje beschreven. In de tijd van bezoek (1977) werd zelfs nog een komplette en werkende molen bezocht. Dit soort molens kon werken op een krachtige wind, komend uit noordelijke richting, tussen juni en oktober. Of er na de Iraanse oorlogen nog iets van over is, is (nog) onbekend. (zie afb. 5)

Het boekje 65 pag's - geïll. kan besteld worden via dhr. Ton Meesters, Raadhuisstraat 49 - 4701 PM Roosendaal . De prijs bedraagt f 23, 50.

● 8. Een aardig boekje is van G.K. Kockelberg "*Het getij en de getijmolen van Rupelmonde*" (O. Vl.) - België.

Het betreft hier de beschrijving van de enig overgebleven getijmolen in de Nederlanden en 't verschijnsel getijdemolen in 't algemeen. Getij-molens zijn gebouwd van 1170 (Woodbridge, Suffolk, Engeland) tot 1966 (electriciteitscentrale St. Malo, Frankrijk). De verschillen tussen eb en vloed zijn eigenlijk

De laatste getijdemolen in de Nederlanden te **Rupelmonde** (Oost-Vlaanderen, België). Zal maaltvaardig worden opgeleverd!

Foto 16 april 1983, collectie C.E. van der Horst.

alleen merkbaar tegen de kusten, in baaien en randzeeën en kunnen variëren tussen 10 cm. en wel 18 meter! De unieke molen te Rupelmonde (1567) bleef in werking met getij tot 1956 en electrisch tot 1964. Jarenlang werd daarna het gaandewerk aan z'n lot overgelaten en in het gebouw werd een tentoonstellingsruimte ingericht.

Uiteindelijk werd in 1982 de molen geklasseerd (tot monument verklaard) (zie afb. 6) en in 1991 werd de beslissing genomen tot een maalvaardige restauratie.

Het boekje, 21 pag's met enkele illustratie's werd uitgegeven in 1992 door de Studiekring "Ons Molenheem" - Breeersteenweg 124 - 3640 Kinrooi.

Leden van deze kring ontvangen het boekje gratis.

● 9. "*De Molens van Limburg*" door P. W. E. A. van Bussel is verschenen!

Nadat de provincie Utrecht in 1953 was gestart met de uitgave van een provinciaal molenboek, in 1958 gevolgd door de provincie Groningen, volgden in de loop der tientallen jaren van alle provincies een dergelijk boek.

Limburg was aanvankelijk ook vroeg gestart, in 1958 verscheen in beknopte vorm een boekje. Het was echter een beperkte interne uitgave en niet veel molenvrienden zullen het in bezit hebben. Met grote belangstelling en vele vele jaren geduld keek molenminnend Nederland uit naar een Limburgs molenboek en eindelijk is dan in deze leemte voorzien.

"*De Molens van Limburg*" overtreft de verwachting ruimschoots. Wel is het van een geheel andere opzet, dan wij gewend zijn.

Het zeer omvangrijke, linnen gebonden, boek met 799 (!) pagina's, behandelt in het eerste gedeelte de verschillende typen der wind- en watermolens, de molenonderdelen en de diverse functies van de molens. Bijzonder geboeid werden wij bijvoorbeeld bij de beschrijving van de produktie van de naaldenmakerijen. Een ingewikkeld en tijdrovend proces!

Over de bescherming van molens worden we gewaar dat standerdmolens reeds in 1923 (de monumentenwet dateert uit 1961) tot beschermde monumenten werden verklaard en dat de watermolen eigenlijk te laat als monument werd erkend. Te veel hiervan is verloren gegaan.

Op pagina 114 begint 't boek met de beschrijving van de geschiedenis vanaf 1839 van alle molens die ooit in Limburg hebben gestaan. Men begint in het zuiden en eindigt in Noord-Limburg.

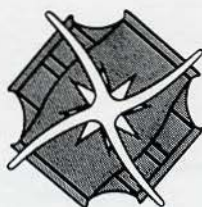
Vele mooie oude en nieuwe foto's begeleiden de uitgebreide, interessante, tekst. Dit gedeelte bevat niet minder dan 32 hoofdstukken.

Deel III tenslotte, we zitten inmiddels op pagina 649, brengt de hedendaagse (31-12-1990) moleninventaris in woord, foto's worden hierbij niet gebruikt!

Limburg heeft nog 33 windmolens en 40 watermolens. Niet meegeteld de 5

watermolens zonder wateraanvoer.

"De Molens van Limburg" wordt uitgegeven door Bura Boeken - Postbus 4612 - 5601 EP Eindhoven. ISBN 90 640 4020.6 - Prijs f 129,-

Veenkoloniaal Museum Veendam

Een van de grootste en meest veelzijdige musea
in de provincie Groningen

Openingstijden

maandag gesloten, dinsdag t/m vrijdag:

11.00-17.00 uur, zaterdag en zondag: 14.00-17.00 uur

Entreprijzen

Volwassenen: f 2,50, Kind tot 12 jr.: gratis, Kind tot 16 jr.: f 1,00, 65+ en C.J.P.: f 1,00, M.J.K. en 'Vrienden van het museum' hebben gratis toegang

Veenkoloniaal museum, tel.: 05987-16393

Het Veenkoloniaal Museum Veendam

Een van de grootste en meest veelzijdige musea
in de provincie Groningen

'Het verhaal van de Groninger Veenkoloniën'

Openingstijden

maandag gesloten, dinsdag t/m vrijdag:

11.00-17.00 uur, zaterdag en zondag: 14.00-17.00 uur

Entreprijzen

Volwassenen: f 2,50, Kind tot 12 jr.: gratis, Kind tot 16 jr.: f 1,00, 65+ en C.J.P.: f 1,00, M.J.K. en 'Vrienden van het museum' hebben gratis toegang

Het museum is te vinden in het centrum van
Veendam, tel.: 05987-16393

Nieuwe leden

W. A. Bosscher	Uithuizermeden
T. A. Bouwman	Bedum
J. Eggers	Kropswolde
S. de Jong	Veenwouden
H. R. Leopold	Zuurdijk
R. Postema	Nuis
J. M. A. Veldman	Groningen
A. Wiegman	Borger
Zuidlaarder Apotheek	Zuidlaren

JAN VOS

Rietdekkersbedrijf

**Al meer dan 25 jaar
vakmanschap**

- Boerderijen ● Bungalows
- Villa's ● Molens
- Recreatiebungalows
- Tevens golfplaatbedekking

Ook voor reparatie & onderhoud

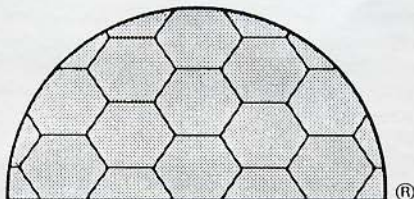

05906 - 20 39

Oude Boerenweg 11 - Glimmen

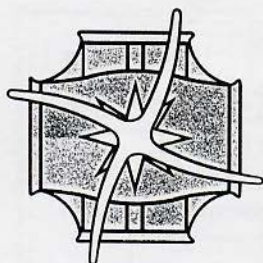
de sterke kanten van Lamon

GEVEL REINIGEN en IMPREGNEREN
KELDER- en FUNDAMENTAFDICHTING
HOUTWORM- en BOKTORBESTRIJDING
SCHIMMEL- en ZWAMBESTRIJDING

LAMON

Produktieweg 8 9301 ZS RODEN Tel. 05908-12400

Vereniging
Vrienden van de Groninger Molens
Postbus 213
9700 AE Groningen

MEDEDELING AAN ONZE LEDEN,

Termunterzijl

Presentatie "Molenschat in Golden Zieltje"

In een samenwerkingsverband tussen de vereniging "Vrienden van de Groninger Molens" en "Expositie Golden Zieltje" werd een kunstzinnige molenpresentatie gerealiseerd. In fotografie en schilderkunst wordt de schoonheid van de molen in het landschap en stads- en dorpsgezichten naar voren gebracht. De presentatie heeft deels een nostalgische sfeer. Een herinnering aan de tijd van wind-als-krachtbron en de duizend groninger molens van weleer. Maar is daarnaast ook bedoeld als bezinning op de maatschappij van nu. Een confrontatie met verarmingsvormen door technische vooruitgang. En de vraagstelling op welke wijze aan het fenomeen "windenergie" meer belangstelling en prioriteit kan worden gegeven. Het uiteindelijk doel van de gezamenlijke inspanning van Fred Vonk, Albert Wehner, Kurt Ehlebracht, Roel Helmers, Johan Faber (postuum), Jannes de Vries (postuum), Jurn Swalve, Reint Westerdiep, Jan Prins, Albert Detmers, Marinus Buijtenhuijs, Grieto de Vries, Kees van der Horst en Hager Steenhoek is om van te genieten en wil de gedachte en bereidheid "meulens mouten blijven" impulsen geven. Deze expositie, aan de haven van Termunterzijl, is van 17 oktober t.m. 29 november. Open op zaterdag en zondag van 14 tot 18 uur.

Rabobank

Voor een hypotheek op maat

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaak voor: Volkorenmeel

Hondensport

Vogelzaden, Vogels

Aquariumbenodigdheden

Hengelsportartikelen

en alles voor Uw huisdieren

Rijksstraatweg 135

Telef. 344816

HAREN (Gr.)

DE MOLEN IN DE VREUGD?

Wij hebben
'n grote collectie
geboortekado's, zoals:

kindercouverts,
rammelaars,
spaarpotten,
servetbanden,
paplepels en
geboortebekers
in zilver en pleet.

GRAVEREN GRATIS!

JUWELIER **REPKO**

Herestraat 4
Groningen

Rabobank

Voor een spaarvorm die bij u past

